

OSMANLI MARDİN'İNDE CİNAYET VAKALARI VE CİNAYET SORUŞTURMALARI HAKKINDA BİR DEĞERLENDİRME

MEHMET SALİH ERKEK*

Giriş

İnsanoğlunun doğuştan getirdiği bir şiddet eğiliminin olduğu muhakkaktır. Canlı varlıklara karşı aşırı sevgi, kin, kıskançlık, çekememezlik; canlı ve cansız varlıklara karşı ise öfke anında açık veya kapalı bir şekilde güç kullanma durumu tüm insanların sahip olduğu bir özelliktir. Şiddet, öncelik sırası değişmekle birlikte gücün yetebileceği durumlarda fiziksel, gücün yetmediği durumlarda ise psikolojik şekilde ortaya çıkmaktadır. Bazen ise her iki şekilde zuhur edebilir. Ama genel kabul gören anlayışa göre şiddet eylemi her şeyden önce bedensel bir saldırdır¹. Fiziksel olarak taciz, darp, yaralama ve öldürme; psikolojik olarak ise hakaret, küfür, dışlama, kınama ve ayıplama ilk akla gelen davranış şekilleridir. Her ne şekilde olursa olsun şiddetin kendisine has bir doğası vardır ve zaman, mekân, ırk, cinsiyet gözetmemektedir. Değişen sadece uygulayanı, şekli, aracı ve etkilenen olmaktadır. Semavi dinlerin hemen hepsinin hemfikir olduğu ilk şiddet olayı Hz. Adem'in oğullarından Kabil'in Habil'i öldürmesi olayıdır. O tarihten itibaren insanın, farklı nedenlerle diğer insanların canına kıyması oldukça sık rastlanılan bir durum olmuştur. Bu nedenle de gerek ilahî, gerekse insani kanunlar şiddet olaylarına karşı ortak tavırlar takınmışlar, bu olayları engellemeye, azaltmaya ve ortadan kaldırmaya yönelik tutumlar geliştirmişlerdir.

İnsanların neden şiddet eğiliminde bulduklarının psikolojik ve sosyolojik nedenleri üzerinde çalışmalar yapılmaktadır. Özellikle saldırganlık üzerine yapılan çalışmalarda birbirinden farklı sonuçlar ortaya çıkmıştır.

* Yrd. Doç. Dr., Uşak Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Uşak/TÜRKİYE, e-posta: salih.erkek@usak.edu.tr

¹ Yves Michaud, *Şiddet*, (çev. Cem Muhtaroglu), İletişim Yayınları, İstanbul 1991, s.10.

İnsanlar bazen nörofizyolojik, bazen içgüdüsel, bazen de çevresel etkenlerle saldırgan davranışlarda bulunabilmektedirler². Bu derecede yaygın bir eylem olan şiddet olayları gündemi en fazla meşgul eden konulardandır. Kimi zaman devletlerin veya milletlerin birbirlerine uyguladıkları, kimi zamansa aile içerisinde eşlerin birbirine uyguladıkları şiddeti azaltmaya yönelik girişimler gündemi meşgul etmektedir. Michaud'un dediği gibi "uzak geçmiş hakkında sayısal bilgilere ulaşmak zor olsa da elimizdeki bütün bilgiler aynı noktada birleşmektedir: Geçmişte tamamen şiddet ile simgelenen dönemler yaşanmıştır."³

Şiddet kapsamında değerlendirilen davranışlar oldukça çeşitlidir. Ancak en uç noktası birinin kendi hayatına (intihar) veya başkasının/başkalarının hayatına isteyerek son vermesi; yani cinayettir. Cinayet olgusu tarihsel süreç içerisinde karşılaşılma sıklığı yaygın olan bir şiddet eylemi olmuştur. Kutsal kitaplarca yasaklanmış, toplum nezdinde kabul görmeyen bu davranışın bu denli yaygın olması tarihçilerin olduğu kadar hukukçuların, ilahiyatçıların, sosyologların, psikologların ve kriminalistlerin de ilgisini çekmiş ve bu davranışın nedenleri üzerinde derinlemesine çalışmalar yapılmıştır.

Bu çalışmanın konusunu oluşturacak olan temel konu Osmanlı Devleti'nde bir sancak merkezi olan Mardin Sancağında mahkemeye yansıyan cinayet davaları olacaktır. Önce cinayet vakalarına genel bir bakışla yaklaşılabilecek ve kadı sicillerinden elde edilecek bilgiler nispetinde katil/maktullerin özellikleri, cinayet mekânları, cinayet aletleri, ölümün ne şekilde gerçekleştiği gibi bilgiler üzerinde durulacaktır. Hemen akabinde ise bazı örnek cinayet davaları seçilecek ve cinayeti işleyenlerin bunu hangi nedenlerle gerçekleştirdikleri incelenecektir.

Öncelikle Mardin şer'iyye sicillerinde cinayet vakalarının ne şekilde kaydedildiği ve bu kayıtlardan hangi bilgileri elde edilebileceği üzerinde durmak gerekmektedir. Mardin'e ait en eski sicillerden yakın döneme ait olan sicillere kadar olayların kaydedilmesinde herhangi bir değişiklik görülmemiştir. Olayın mahkemeye intikali maktulün yakınlarından veya olayın tanıklarından birisinin şikâyeti ile gerçekleşmektedir. Günümüz

² Michaud, *a.g.e.*, ss. 79-87.

³ Michaud, *a.g.e.*, s. 38.

davalarına yakın bir şekilde kaydedilen olaylarda kriminalistik olarak ayrıntulara önem verildiği görülmektedir. Kadı mahkemelerinden modern anlamdaki mahkemelere geçilen Tanzimat döneminde kriminalistik ayrıntulara daha fazla özen gösterilmeye başlanmış ve özellikle kimlik tespiti hususunda mümkün olduğunca derine inilmeye çalışılmıştır. Eşkalin belirlenmesi konusunda fotoğrafların kullanılmaya başlanmasını, izleyen dönemde suçluların parmak izlerinin alınması izlemiştir⁴.

Şer'iyye Sicillerinde cinayet ile ilgili kayıtlar tutulurken ilk olarak davacı olan kişinin adı -varsa unvanı-, mahalli, asalet/vekâlet durumu belirtilmekte ve hemen sonrasında davacının şahitleri zikredilmektedir. Davacı -ki çoğu zaman maktulün yakınlarından birisi- katil olarak suçladığı kişi veya kişileri belirtmekte ve olayı üzerinden geçen süreden başlamak üzere anlatmaktadır. Cinayetin nerede, nasıl ve hangi araçlarla işlendiği konusunda bilgi verdikten sonra mahkemeden olayın incelenmesini ve şüphelinin sorgulanmasını talep etmektedir. Mahkeme şüpheliye söz verip olayı anlatmasını ister ve eğer gerek görülürse bir naip tayin edilerek olay yerinde inceleme yapılır. Şüphelinin verdiği cevaptan sonra olay sonuçlandırılır.

Bu çalışma Mardin'e ait on üç şer'iyye sicil defterindeki veriler kullanılarak hazırlanmıştır. Bu defterler sondaj yöntemiyle tespit edilmiş ve XVII. yüzyıldan XIX. yüzyılın sonuna kadar olan dönemi kapsamına dikkat edilmiştir. 259 no'lu (H. 1006-1008/M. 1598-1600) defterde 4, 251 no'lu (H. 1126-1130/1714-1718) defterde 5, 237 no'lu (1118-1277/1706-1860) defterde 2, 203 no'lu (H. 1135-1156/M. 1722-1743) defterde 7, 255 no'lu (1153-1263/1740-1846) defterde 3, 248 no'lu (1100-1159/M. 1688/1689-1746/1747) defterde 4, 235 no'lu (H. 1272-1277/M. 1856-1862) defterde 11, 201 no'lu (H. 1260-1262/M. 1844-1846) defterde 4, 193 no'lu (H. 1281-1283/M. 1865-1867) defterde 2, 208 no'lu (H. 1314-1315/1896-1897) defterde 1 olmak üzere 43 cinayet kaydı incelenmiştir. 183, 195, 238 ve 242 no'lu defterlerde ise hiçbir cinayet vakasına rastlanmamıştır. Elbette ki bu sicillerin kapsadığı dönem içerisinde sadece 43 cinayet vakasının vuku bulduğunu söylemek doğru olmaz. Burada sadece mahkemenin erişebildiği cinayet olayları incelen-

⁴ Sedat Bingöl, "Osmanlı Devletinde Tanzimat'tan Sonra Kriminal Kimlik Tespit Yöntemlerine Dair Notlar ve Belgeler", *Bellelen*, c. LXXV, sy. 274, Aralık 2011, s. 854-859.

miştir. “Şeriat adam öldürmeyi özel hukuk kapsamına sokuyordu; buna göre dengiyle karşılık verme ya da tazminat ödeme seçimini ilgili taraflara bırakıyordu.”⁵ Tarafların anlaşması durumunda da olay mahkemeye intikal ettirilmemiş ve böylelikle mahkemenin aldığı bazı ücretler ödenmemiş oluyordu.

Katil ve Maktullerin Profilleri

İncelememize konu olan cinayet davalarında katillerin tamamının, maktullerin ise birçoğunun erkek oldukları görülmektedir. Maktullerin kadın olduğu sadece üç vaka vardır ki bunlardan ilkinde öldürülen bir kadın –ki ismini belgeden öğrenemiyoruz; çünkü mahkemeye başvuran oğlu annem diye belirtiyor-, ikincisinde Divan binti Tayo adlı bir genç kız, diğerinde ise Fatma isimli küçük bir kız çocuğudur. Kadınların toplum hayatında erkeklere göre geri planda olmalarının etkisinden midir bilinmez ama; tüm kayıtlarda olayların tamamında başı çekenler erkeklerdir. Erkek egemen bir toplum içerisinde gücün ve iktidarın kaynağı olarak görülen erkekler cinayet vakalarının odağında yer almaktadırlar⁶.

Katil ve maktullerin sosyal statülerine bakıldığında çok farklı bir tablo ile karşılaşmamaktadır. Olaylar genellikle kırsal kesimde meydana geldiği için olaya karışanların köylü oldukları ve alt/orta servet sahibi oldukları düşünülmektedir. Cinayet işleyen veya cinayete kurban gidenlerin meslekleri hakkında belgeler çok fazla bilgi vermemekle birlikte mesleğin açık olarak kaydedildiği tek olay 7 Rebiülevvel 1315 (6 Ağustos 1897) tarihli bir cinayet kayıdır. Şehidiye Mahallesinde Neccar olan Abdülhamid bin Ahmed silahın hata ile ateş alması sonucunda Halil bin İbrahim’i öldür-

⁵ Leslie Peirce, *Ahlak Oyunları 1540-1541 Osmanlı’da Ayntab Mahkemesi ve Toplumsal Cinsiyet*, (çev. Ülkü Tansel), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2005, s. 449.

⁶ Erkeklerin şiddet ve cinayet olaylarında kadınlara nazaran daha ön planda olduklarını gösteren iki örnek: Peirce Antep için yaptığı çalışmasında şöyle demektedir. “*Fiziksel şiddet Ayntab Sancağı’nda, hiç değilse erkekler arasında, hergün görülen olaylardandı. Mahkeme tutanaklarının bize söylediğine göre, adamlar birbirine vurur, birbirinin sakalını çeker, yakasına yapıştır, çeşitli nesnelere döver, bıçak çeker; okla, kürekle ve başka araçlarla birbirini öldürürdü.*” Peirce, *a.g.e.*, s. 407. Given ise, 13. yüzyıl İngiltere’si üzerinde yaptığı çalışmasında katillerin % 90’ının erkek olduğunu belirtmektedir. J.B. Given, *Society and Homicide in Thirteenth Century England*, Stanford, California, Stanford University Press, 1977’den aktaran Michaud, *a.g.e.*, s. 40.

müştür⁷. Maktulün tüccar olduğu düşünölen bir diğer olayda; Mişhan Köyünden Şeyh Ramazan bin Şeyh Musa ve Şeyh Ali adlı köylöler, Kayseri sakinlerinden olan -muhtemelen tüccar- Salih Ağa'nın olayın olduğu tarihten iki gün önce cuma günü köye gelip kaldığını, Cumartesi sabahı ise öldürölmüş olarak bulunduğunu, cinayeti muhtemelen ortadan kaybolan Salih Ağa'nın hizmetkârının işlediğini ileri sürmüşlerdir⁸. Göröleceği üzere maktul "ağa" lakabıyla anılmakta ve yanında bir hizmetkâr bulunmaktadır.

Kayıtlar incelendiğinde cinayet vakalarının toplumun her kesiminde vuku bulduğu görölmektedir. Örneğin bir kayıтта cinayet olayı konar-göçer taifesi arasında olmuştur ki Mardin coğrafyası konar-göçer aşiretlerin geçiş güzergâhında yer almaktadır. Aynı bölgeye yerleşmiş olan aşiretler arasında meydana gelen bu olay tam olarak aydınlatılamamıştır⁹. Bazı kayıtlardan Mardin'de yaşayan aşiret mensuplarının olaylarda yer aldığı anlaşılmaktadır ki bu durum bölgenin sosyal yapısına uygun düşmektedir. Mardin'de gayrimüslimler dışında yaşayan Türk, Kürt ve Arap halkının büyük çoğunluğu aşiret yapısı içerisinde yaşamlarını sürdüren kabile ve cemaatlerden oluşmaktaydı¹⁰. Burada yaşayan aşiretler arasında zaman

⁷ Danyal Tekdal, *208 Numaralı Mardin Şer'ıye Sicili (Metin Transkripsiyonu ve Değerlendirme)*, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Diyarbakır 2009, s. 124.

⁸ Mardin Şer'ıye Sicili (Bundan sonra MŞS), 255, s. 24, (H. 26 Muharrem 1262/M. 24 Ocak 1846). 255 Numaralı Mardin Şer'ıye Sicilindeki belgeler numaralandığı için Arap rakamları ile numaralandırıldığı sayfalar verilecektir.

⁹ Mahkemeye başvuran Ali bin Kenan on ay önce maiyetlerinde bulunanlar ile birlikte kimsenin mülkü olmayan çöl yakınlarındaki Hacı Nasır denilen yerde çadırlarını kurduklarını, gece vakti yakındaki çadırlarda kalan Hamid ve Naso'nun babası Kenan'ın üzerine hücum ettiklerini, Hamid'in elinde külünk (bir çeşit taşçı kazması), Naso'nun elinde ise başı top şeklinde bir ağaç olduğunu ve babası Kenan'ı başından yaraladıklarını ve iki saat kadar sonra babasının öldüğünü ifade ederek olayın soruşturulmasını talep etmiş sanıklar ise cevaplarında maktul Kenan'ın çadırı ile kendi çadırları arasında başka aşiretlere ait yirmi kadar çadırın olduğunu akşam vakti çadırlarında otururlarken dışarıdan sesler duyduklarını, çıktıklarında iki aşiretin birbirleriyle bir kuzunun öldürölmesi meselesi nedeniyle kavgaya tutuşmuş olduklarını ve maktul Kenan'ın da yaralı vaziyette yerde yatmakta olduğunu gördüklerini, kendilerinin olayla hiçbir ilgililerinin olmadığını ve kendilerine iftira atıldığını ifade etmişlerdir. MŞS, 237, s. 223 (Tarihsiz).

¹⁰ Suavi Aydın-Kudret Emiroğlu- Oktay Özel-Süha Ünsal, *Mardin Aşiret-Cemaat-Devlet*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001, s. 150.

zaman çatışmalar ve gerilimler yaşanmaktaydı. Bu durum devlet merkezi tarafından dikkatle takip edilmekte ve bölgede görev yapan görevlilerden bu olayları önlemeleri ve aşiretlerin iskân edilmeleri istenmekteydi¹¹. Cinayet neticesinde üzerinde uzlaşılacak diyette bedelindeki anlaşmazlık nedeni ile mahkemeye intikal eden bir diğer davada ise öldürülen kişi çingene taifesindedir¹².

Cinayet olaylarının tutulduğu kayıtlarda katil ve maktullerin yaşları veya fiziki özellikleri hakkında bilgi verilmemekle birlikte¹³ onların hangi dine mensup oldukları kaydedilmektedir. Bilindiği üzere Mardin, Müslim ve gayrimüslimlerin yoğun olarak yaşadıkları bir coğrafyadır. Şer'iyye sicilleri incelendiğinde gayrimüslimlerin de her türlü anlaşmazlıklarında kadı mahkemelerini kullandıkları anlaşılmaktadır. Bu durum Osmanlı Devleti'nin sadece Müslüman değil, gayrimüslim tebaası hakkında da bilgi sahibi olmamızı sağlamaktadır. Mülk alım-satımı, nişan, nikâh, boşanma, vasilik, miras, tereke, hırsızlık, gasp, tecavüz, yaralama ve benzeri her türlü hukuki problemlerde olduğu gibi gayrimüslimler de Müslümanlar gibi mahkemeye başvurmuşlardır. İncelememize konu olan 43 davadan 7'sinde gayrimüslimlerin olayların tarafları ya da taraflardan birisi olduklarını görmekteyiz. Bu davalardan üçünde olay tamamen gayrimüslimler arasında geçerken, birinde katil, diğer üçünde ise maktul gayrimüslimdir. Gayrimüslimler arasında geçen olayların ilkinde konu olan cinayet Süryaniler arasında zuhur etmiştir. Benabil Köyü sakinlerinden Abo veledi İso'nun vârisleri yine aynı köyden Mosi veledi Yosif ve Nami veledi Büro'dan şikâyetçi olmuşlar ve Abo'nun bahçesine giderken haksız yere Nami'nin bahçesinden geçtiğini, bunun üzerine Nami'nin Abo'yu ikaz ettiğini ancak Abo'nun yine aynı şekilde davranması üzerine aralarında

¹¹ Mehmet Yaşar Ertaş, "Tanzimat Döneminde Mardin ve Çevresinde Devlet Aşiret İlişkileri", *Makalelerle Mardin I*, İstanbul 2007, ss. 498-503

¹² Çingene taifesinden katil olunan Halil bin Kara Halil'in yeğeni Osman, Mikail isimli kişinin kılıç ile amcasını öldürdüğünü, kendisinden diyetini talep ettiklerinde aracı olan Resul'ün diyetin ödenmesi için kefil olmasına rağmen sözünde durmadığını beyan etmiş, ancak mahkeme Osman'ın iddiasını kabul etmeyerek onu davadan men etmiştir. MŞS, 255, s. 21, (H. 1153/M. 1740).

¹³ Her ne kadar cinayeti işleyen veya cinayete kurban gidenlerin yaşları ile ilgili bir bilgiye sahip olmasak da ilerleyen bölümde üzerinde ayrıntılı bir şekilde durulacak olan bir cinayet kaydından küçük bir kız çocuğunun cinayete kurban gittiğini anlamaktayız.

tartışma çıktığını, tartışma esnasında Nami'nin asa ile, Mosi'nin ise siyah kabızalı hançer ile Abo'nun üzerine hücum ettiklerini ve onu boğazı ile başından yaraladıklarını ve bu yaradan dolayı Abo'nun orada öldüğünü ve kısas cezası talep ettiklerini belirtmişlerdir. Nami ve Mosi suçlamayı reddetmişler ancak arabulucuların sayesinde on bin dirhem gümüşü diyet olarak ödemeye razı olmuşlar yani bir nevi suçlamayı kabul etmişlerdir¹⁴. Gayrimüslimler arasında geçen ikinci olay ise Yahudi cemaatine mensup kişiler arasında gerçekleşmiştir. Zaho kasabasından Nahum veledi Nesih'in yakınları Harun bin Şalom'dan davacı olduklarını, Nahum'un evinin önünde Harun ile Nahum'un tartıştıklarını, tartışma sırasında Harun'un yanlarında bulunan Abdulfettah bin Abdullah'ın belinde bulunan siyah kabızalı hançerini alarak sol koltuğu altından ve sağ arka göğsü altından vurduğunu ve bu yaranın tesiri ile Nahum'un yedi gün sonra öldüğünü iddia etmişler ve kısas istemişlerdir. Harun ise iddiaları inkâr etmiş fakat Nahum'un yakınlarının Moşe ve Dahor adlı kişileri şahit göstermeleri üzerine kısas hükmünün uygulanmasına karar verilmiştir¹⁵. Bu davada merak uyandıran bazı noktalar olduğu muhakkaktır. Burada dikkati çeken husus Nahum'un yakınlarının olayın bizatihi şahidi olan Abdulfettah bin Abdullah'ı değil de muhtemelen kendi cemaatlerinden olan iki kişiyi şahit göstermeleridir. Cinayet aletinin sahibi ve cinayete en yakından tanık olan Abdulfettah'ın şahit gösterilmemesi üzerinde durulması gereken bir durumdur. Acaba Abdulfettah şahitlik yapmak istememiş olabilir mi? veya onu şahitlikten alıkoyan ne olmuştur? Bu soruların cevaplarını bilemiyoruz. Tarafları gayrimüslim olan üçüncü olayda ise bir grup zimminin Ebelhad veledi İlo adlı zimmiyi havuzda boğarak öldürdükleri iddiasıdır¹⁶.

Müslimler ile gayrimüslimler arasında vuku bulan olaylardan ilki Gölli köyü sakinlerinden olan İşua bin David'in yolunu kesen Mir Mehmed Kürtlerinden iki kişinin İşua'nın merkeplerini çalmak istemesi

¹⁴ MŞS, 235, s. 98, b. 156, (H. 15 Cemaziyelevvel 1276/M. 10 Aralık 1859).

¹⁵ MŞS, 235, s. 57-58, b. 114, (H. 15 Zilkade 1275/M. 16 Haziran 1859).

¹⁶ MŞS, 203, s. 59, b. 98, (H. Evahir-i Rebiülevvel 1154/Mayıs 1741).

ve buna direnen İşua'nın kılıç ile öldürülmesi olayıdır¹⁷. İkinci olay ise Mardin İhtisabhane Emmini olan Osman Ağa'nın kölesi olan Şahin'in, evlerine girmek istemesi üzerine karşı koymaya çalışan Abdişua veledi Kıs Yosefi bıçak ile yaralaması ve bu yaradan dolayı bir saat kadar sonra Abdişua'nın öldüğü olaydır. Davacılar Şahin'den şikâyetçi olmuşlar; ancak Şahin iddiayı reddetmiş ve davacılar şahit gösteremediği için dava düşmüştür¹⁸. Belgeden Şahin'in bir başkasının evine ne amaçla girdiği anlaşılmemektedir ve özellikle Şahin'in kendi vasfı ile değil de Mardin'in ileri gelenlerinden birinin kölesi olarak kaydedilmesi akla Şahin'in kayırılmış olabileceği ihtimalini de getirmektedir. Üçüncü olay ise oğlu İstefan'ın kafasına taş vurularak öldürüldüğünü ileri süren İsa bin Hanna adlı gayrimüslimin mahkemeden olayın soruşturulmasını istemesidir. Olayı soruşturmakla görevlendirilen Asesbaşı Hasan olay yerine varmış ve İstefan'ın kafasındaki yaradan dolayı ölmüş olduğunu görüp kayda geçirmiştir¹⁹. Anlaşılabilirliği gibi bu olayda katil belli değildir. Gayrimüslimlerin tarafı oldukları bir diğer vaka ise yukarıdaki olayın tersine bir gayrimüslimin Müslüman'ı öldürmesi olayıdır. Olay Midyat kazasının Zernoka Köyü yakınlarında gerçekleşmiştir. Derviş bin Mustafa izinsiz bağlarına girmesinden dolayı Şabo veledi Mirad'ı uyarmış ve bağdan kovmuş ancak Şabo veledi Mirad, Derviş eve giderken yoluna çıkıp kurşunla onu öldürmüştür. Fakat mahkemede iddiaları reddeden Şabo arabulucuların girmesi ile beş bin kuruş diyet vermeyi kabul etmiştir²⁰.

Görüleceği üzere gayrimüslimlerin tarafı oldukları cinayet davalarında neden, din veya mezhep farkı değil bahçeye veya eve izinsiz girme, hırsızlık, tartışma gibi günlük hayatta rastlanılabilen olaylardır.

Cinayet Mekânları

Osmanlı dönemi Mardin şehrinde meydana gelen cinayet vakalarının kayıtları tutulurken hemen hemen her kayıttaki cinayetin işlendiği yer

¹⁷ Ramazan Günay, *259 Numaralı Hicri 1006-1008 (Miladi 1598-1600) Tarihli Mardin Şer'iyye Sicilinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi*, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Diyarbakır 2002, s. 62.

¹⁸ MŞS, 248, s. 10, b. 46, (6 Şevval 1100/26 Mayıs 1689).

¹⁹ MŞS, 255, s. 34, (9 Rebiülevvel 996/7 Şubat 1588).

²⁰ MŞS, 235, s. 63, b. 121, (19 Rebiülevvel 1275/27 Ekim 1858).

belirtilmiştir. Bu bilgiler ışığında cinayet vakalarından 39 tanesinin kırsal kesimde yani köylerde, 4 tanesinin de şehir merkezinde meydana geldiği görülmektedir. Bu durum nüfusun kır ve kent dağılımı ile yakından alakalıdır. Çalışmamıza konu olan dönemde Mardin Sancağında kır nüfusu kent nüfusuna göre daha fazladır. Nüfusun daha yoğun olduğu bölgelerde cinayet vakalarının daha sık görülmesi olağan kabul edilebilir.

Şehirde işlenen cinayetlerin dağılımına baktığımızda dört farklı mahalle karşımıza çıkmaktadır. Gölasıye Mahallesi Şahin bin Abdullah, Abdişua veledi Kıs Yosefi²¹; Bimaristan Mahallesi Mehmed bin Çukadar Ahmed, Abdülkadir bin Şeymus'u²²; Şehidiye Mahallesi Abdülhamid bin Ahmed, Halil bin İbrahim'i²³ ve Sevindik Mahallesi kimliği tespit edilemeyen biri(leri) İstefan adlı zimmiyi öldürmüşlerdir.

Geriye kalan cinayet olaylarının Mardin merkez ve kazalarına bağlı köylerde meydana geldiği görülmektedir. Bu köyler arasında üç cinayet olayı ile Zuk-ı Ebu'l-Üla köyü öne çıkmaktadır. Onu iki cinayet olayı ile Gurs Köyü ile Deyrik-i Meşki köyleri izlemektedir. Bazen köylerin yakınında bulunan ve özel isim taşıyan mahallerin isimleri de zikredilmektedir. Bunun yanı sıra köy içerisinde olayın bağda, bahçede, tarlada veya evde mi gerçekleştiği kaydedilmektedir.

Cinayet Aletleri

Cinayet olaylarında üzerinde durulan en önemli noktalardan birisi suç aletleridir. Cinayetlerde kullanılan suç aletleri yaralayıcı, kesici, darp edici, yakıcı, boğucu, hareket kabiliyetini kısıtlayıcı aletler olabileceği gibi kişinin ölümüne yol açabilecek davranışlarda -kişiyi yakıcı bir maddeye (ateş, asit ve benzeri) atmak, aşırı soğuğa maruz bırakmak, bir şekilde havasız bırakmak (suya atmak, bir alet veya el ile boğmak ve benzeri); yüksek bir yerden itmek, zehirli bir madde yedirmek veya içirmek ve sair gibi- bulunmak şeklinde de olabilir.

²¹ MŞS, 248, s. 10, b. 46, (6 Şevval 1100/26 Mayıs 1689).

²² MŞS, 237, s. 277. (22 Rebiülahir 1169/25 Ocak 1756). 237 numaralı Mardin Şer'iyye Sicilinde belgeler numaralandırılmadığı için sicilin orijinalinde bulunan Arap rakamlarına göre numaralandırılmış sayfa numaraları verilecektir.

²³ Tekdal, *a.g.t.*, s. 124.

İncelememize konu olan cinayet olaylarında genellikle bir veya birden fazla suç aletinin kullanıldığını görmekle birlikte yukarıda ifade edilen ikinci duruma örnek olabilecek bir olay da bulunmaktadır. Kalatü'l-Merra köyünden Tedarik ve oğlu İlo yine aynı köy sakinlerinden köy Kethüdası Hanna veledi İso, Abdo veledi Sadıka, Kıs Davud veledi Netros, Nami veledi Şamon ve İlyas veledi Aslan'dan şikayetçi olmuşlar ve iki gün önce küçük kardeşleri Ebelhad veledi İlo'nun köyün kuzeyinde havuza düşüp boğulduğunu ve olayın soruşturulmasını istemişlerdir²⁴.

Geriye kalan kırk iki olaydan yedisinde herhangi bir cinayet aletinden bahsedilmemektedir. Bu kayıtlarda hangi nedenle cinayet aletlerine yer verilmediği bilinmemekle birlikte bazen “âlet-i harb” veya “âlat-ı câriha (yaralayıcı aletler)” gibi genel ibareler kullanılmış, özelde bu aletlerin neler oldukları belirtilmemiştir. Suça karışanların sayısı ile kullanılan cinayet aletlerinin sayısı arasında doğru orantı vardır. Tüm davalarda maktuller tek kişi iken katillerin birden fazla olduğu örneklerle de sıklıkla rastlamaktayız. Hâl böyle olunca da olaya karışanların kullandıkları suç aletleri aynı olabileceği gibi çeşitlilik de göstermektedir. Organize bir suç olduğu görülen bir davada üç farklı suç aleti; kılıç, asa ve taş kullanılmıştır. İki suç aleti kullanılan olay sayısı ise beştir. Bunlardan birinde taş ve ok, birinde kılıç ve hançer, birinde hançer ve ip, birinde külünk (taşçı kazması) ve sopa, sonuncusunda ise asa ve siyah kabzalı hançer birlikte kullanılmıştır. Geriye kalan 29 olayda birbirinden farklı ve tek bir alet kullanılmıştır. Bu aletleri ve kullanılma sıklıklarını şu şekilde gösterebiliriz:

Kılıç	8	Bıçak	1
Kurşun	7	Zincir	1
Hançer	6	İp	1
Taş	5	Külünk	1
Asa	2	Sopa	1
Mızrak	2	Harb Aleti	1
Ok	2	Âlat-ı Cârîha	1
Ağaç	1		

²⁴ MŞS, 203, s. 59, b. 98, (H. Evahir-i Rebiülevvel 1154/Mayıs 1741).

Tablodan da anlaşılacağı gibi cinayetlerde kullanılan suç aletleri genellikle kişilerin üzerlerinde taşıyabilecekleri ve kolayca ulaşabilecekleri ve daha çok savunma amaçlı kullanılan aletlerdir. Kişiler -eğer önceden planlanmış bir şekilde değil ise- genellikle o anda kuşaklarında taşıdıkları hançerlerini veya bıçaklarını, ellerindeki asalarını veya o an ellerine geçirdikleri taş, sopa, kazma, ağaç parçası gibi aletleri kullanmışlardır. XVI ila XVIII. yüzyıla ait sicillerde yer alan cinayetlerde daha çok kılıç ve hançer kullanıldığı görülürken, ateşli silahların kullanılmaya başladığı XIX. yüzyıla ait sicillerdeki cinayetlerde tabanca ve tüfeğin daha fazla kullanıldığı görülmektedir.

Cinayet Nedenleri

Bir insanın diğer bir insanın canına kast etmesine yol açan nedenler çok farklı olabilir. Bazı olaylarda doğrudan öldürme kastı ile hareket edilirken, bazılarında kastın aşılması şeklinde de tezahür edebilir. Her ne sebeple olursa olsun cinayet vuku bulmuş, mahkemeye intikal etmiş ve en az bir maktul var ise belgelerden olayın nedenini öğrenebiliyoruz. Osmanlı dönemi Mardin'inde işlenmiş olan cinayetlere bakıldığında çok farklı sebeplerle cinayetlerin gerçekleştiği görülmektedir. Kırsal kesimde daha yaygın olarak görülen cinayet olaylarında genellikle arazi anlaşmazlığı, sınır ihlalleri, su meselesi ve benzeri nedenler görülürken genelde ise hırsızlık, haneye tecavüz ve nefis-i müdafaa, namus, kıskançlık, kin ve öfke etkili olmaktadır. Tüm bu nedenlerin birer küçük örneği olması açısından çeşitli zamanlarda meydana gelmiş ve mahkemeye yansımış cinayet vakalarının birkaçına bakmak faydalı olacaktır.

Ayrıntılı olarak üzerinde duracağımız ilk cinayet olayı günümüzün en büyük problemlerinden birisi olarak görülen töre cinayetlerinin bir örneğidir. Namus duygusu toplumların ve bireylerin kutsal saydıkları değerler bütünüdür. Bu duygunun zedelenmesi veya yitirilmesi çoğu zaman sosyal ve psikolojik bir travma oluşturmakta ve bireyler bundan sorumlu gördükleri kişi veya kişilere zarar verme yolunu seçmektedirler. Genellikle namus algısı kadına yüklenen bir sorumluluk olarak görülmektedir. Örnek davamızda da namus cinayetine kurban gitmiş bir kadın olayın başrolünde yer almaktadır.

Olay Mardin'in Aynberud köyünde meydana gelmiş ve olayın soruşturulması için Çukadar Hacı Mustafa Ağa görevlendirilmiştir. Bu olayı diğer incelediğimiz olaylardan ayıran bir yön var ki o da olayın gerçekleşme nedeninin nasıl doğal karşılandığının bir göstergesi gibidir. Katiller bir şikâyet neticesinde mahkeme huzuruna çıkarılmamışlar ve adeta dava bir "kamu davası" şeklinde görülmüştür. Cinayetle itham edilen Süleyman ve Seyithan bin Tayo adlı kardeşler diğer olaylardaki katil veya katillerin birçoğu gibi olayın inkârı yoluna gitmemişler ve hatta olayı tüm ayrıntılarıyla anlatarak suçlamayı olağan bir şekilde kabullenmişlerdir. Süleyman ve Seyithan olaydan altı ay kadar önce amcalarının oğulları Alihan bin Mehmed ve Receb'in aynı köy sakinlerinden Ali bin Kelo'yu, dayısı Küçük bin Bero'nun (?) yardımıyla kız kardeşleri olan Divan binti Tayo ile zina ederken görüp kendilerine haber verdiklerini, bu durumu duyduklarında bunu gururlarına yediremediklerini ve bu utançtan kurtulmak için olayı duydukları gece kız kardeşleri Divan'ı, Ali'nin evinin önüne ip ile astıklarını ve hançer ile vücudunun iki yerinden yaraladıklarını itiraf etmişlerdir²⁵. Görüleceği gibi önümüzde alışlagelmiş bir namus cinayeti vardır. Süleyman ve Seyithan'ın ibret-i âlem için Divan'ı, suça ortak gördükleri Ali'nin evinin önüne asmaları oldukça ilginçtir. Daha ilginç, bir tesadüf eseri midir bilinmez ancak hançer ile Divan'ın sağ ve sol memelerinden yaralanması da kendi içerisinde bir anlam taşıyor olabilir. Süleyman ve Seyithan'ın olayın taraflarından olan Ali'ye bilebildiğimiz kadarıyla bir zarar vermemiş olmaları namus konusunda cinsiyet ayrımcılığının en bariz örneğidir.

İnceleyeceğimiz ikinci cinayet olayı da yine Aynberud köyünde vuku bulmuştur. Bir ay kadar önce hançer yarası olarak öldürülen Mehmed bin Abdullah'ın mirası beytülmal'a intikal ettiğinden köy halkı Mardin Voyvodası Rüstem Ağa'nın huzurunda Kasım bin Abdal'ın Mehmed'in eşini almak arzusuyla hançer ile arkasından vurarak onu öldürdüğünü ifade etmişlerdir²⁶. Bu olayda da üzerinde durulacak bazı noktalar vardır. Her şeyden önce olayın birinci derecede faili olan Kasım bin Abdal mahkemede hazır bulunmamıştır. Hâlbuki kural olarak kişiye yönelik bir suç isnadı olduğunda o kişiye söz hakkı verilerek olayı anlatması istenmekte-

²⁵ MŞS, 251, s. 22, b. 170, (H. Evahir-i Zilkade 1127/M. Kasım 1715).

²⁶ MŞS, 248, s. 156, b. 610, (H. 20 Rebiulahir 1159/12 Mayıs 1746).

dir. Kasım'ın neden orada olmadığına dair belgede bir bilgi yoktur. Dikkati çeken bir diğer husus da davanın maktul Mehmed'in zevcesinin isteğiyle açılmamış olmasıdır. Acaba neden kocası öldürülen bir kadın mahkemeye şikâyetinde bulunmamıştır? Yoksa Kasım ve Mehmed'in eşi dava görüldüğü esnada orada değiller miydi? Biraz daha derine inmek gerekirse vârisi olmadığından Mehmed'in veraseti beytülmal'a kaldığına göre Mehmed çocuk sahibi de değildir. Kocası Mehmet'ten bir çocuğu bulunmadığı anlaşılan kadının bu olayda bir rolü olup olmadığını da bilemiyoruz. İşin bir diğer boyutuna gelince; Osmanlı hukukuna göre bir cinayet olayında maktulün vârisi yok ise subaşı cesedin bulunduğu yöre halkını sorumlu tutabilir ve onlardan katilin bulunmasını talep edebilirdi²⁷. Bu olayda da Kasım mahkemede bulunmadığından ve yöre halkı suçlu bulunmadığı takdirde sorumluluğun kendilerine kalacağı düşüncesiyle böyle bir zanda bulunmuş olabilirler.

Üçüncü cinayet Hanefi fıkıhçılarının “şibhü'l-amd”²⁸ yani kastın aşılması dedikleri şekilde gerçekleşmiş bir olaydır. Tuffahiye köyü sakinlerinden Seyyid Halid bin Hacı Hasan mahkemede kardeşi Haşim'den şikâyetçi olarak iki gün önce Haşim'in karısı Sariye'ye kılıç parçasıyla vurur iken kılıcın hata ile Sariye'nin kucagındaki kızı Fatma'ya geldiğini ve Fatma'nın bu yara neticesinde vefat ettiğini ifade etmiş ve dem-i diyet olarak beş bin dirhem altı yüz kuruşa anlaştıklarını ifade etmiş ve durumun bu şekilde kaydedilmesini talep etmiştir²⁹. Görüleceği üzere bu olayda maktul küçük bir kız çocuğudur ve babasının ifadesine göre amcası tarafından hata ile öldürülmüştür. Fakat ifadedeki bir ayrıntı dikkat çekicidir ki, Haşim aslında yengesi Sariye'yi öldürmek istemiştir. Haşim'in bunu neden yaptığına dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Halid belki de kardeşi olması dolayısıyla Haşim'in -Sariye'yi öldürmek istemesini görmezden gelerek- Fatma'yı öldürmesinin hata ile gerçekleştiğini söylemiş ve kısas talep etmeyerek belli bir diyet üzerine anlaşma yoluna gitmiştir.

²⁷ Yaşar Yücel-Selami Pulaha, *I. Selim Kânunnâmesi*, TTK, Ankara 1995, s. 33.

²⁸ Coşkun ÜÇOK, “Osmanlı Kanunnamelerinde İslâm Hukukuna Aykırı Hükümler”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.III (1946), s. 367–383.

²⁹ MŞS, 203, s. 35, b. 133, (H. Evahir-i Muharrem 1154/M. Nisan 1741).

Bu bölümün baş kısmında cinayetlerin işlenme nedenleri olarak arazi anlaşmazlıkları, sınır ihlalleri, hırsızlık, haneye tecavüz ve benzeri nedenler sayılmıştır. Son olarak inceleyeceğimiz olayın nedeninin somut bir temele dayanmaması ve aynı zamanda birden fazla kişinin bir araya gelerek iştiraken bu fiili gerçekleştirmeleri açısından farklılık arz etmektedir. Deyrik-i Meşki köyünden Süleyman bin Şemdin mahkemede aynı köy sakinlerinden Ahmed bin Hasan ve kardeşi Süleyman ve Molla Veli bin Suyuti(?), Mehmed bin Yusuf, Lato bin Haydar, Mehmed bin Kalo, Süleyman bin Mustafa, Halife bin Nebi, Mehmed bin Gaybo, Molla Mehmed bin İlyas, Molla Ramazan bin Yusuf,bin Bahaddin, Osman bin Serhan, Bozoz(?) bin Osman, Mahmud bin Hüseyin ve Ali bin Urfat olmak üzere on sekiz kişinin, babası Resul bin Bünyad, bahçesinde sulama yaparken üzerine sebepsiz yere hücum ettiklerini, babasının başının üç yerinden ve sol kolunun bir yerinden, sağ elinin bir yerinden, sol ayağının altından, sol boş böğründen ve arkasından üç yerden kılıç ile ve yine arkasından üç yerden hançer ile yaralandığını ve bu kişilere sual olunmasını talep etmiştir. Bunun üzerine Mardin Voyvodası Halil Ağa olayı teftiş için mübaşir olarak Kara Ali Bölükbaşı'yı görevlendirmiş, Kara Ali Bölükbaşı köye gittiğinde Resul'ü evinde ölü olarak bulmuştur. Olayın buraya kadar olan kısmı olağan bir seyir izlemektedir. Garip olan taraf Resul'ün katillerinin olayın nedeni ile ilgili verdikleri cevaptır. Zanlılar suçlamayı kabul etmişler ve neden olarak Resul'ün tavırlarından ve yaptıklarından razı olmadıklarını ve cümlesinin ittifakla onu katlettiklerini itiraf etmişlerdir³⁰. Anlaşılacağı gibi bir grup köylü Resul'ün davranışlarından rahatsız olduklarını ve bu nedenle onu öldürdüklerini söylemiştir. Resul'ün köylüleri bu derecede rahatsız edecek ne türden bir davranış sergilediği bilinmemektedir. Fakat yaptığı davranış o derecede sınırlarını bozmuş ve tepkilerini çekmiş olmalı ki vücudunun birçok yerinden yaralanarak öldürülmüştür.

Sonuç

Bu çalışmada XVI. yüzyıl ile XIX. yüzyıl arasındaki dönemde Mardin Kadı mahkemesince tutulmuş olan şer'iyeye sicillerinden sondaj meto-

³⁰ MŞS, 251, s. 18, b. 62, (H. 3 Receb 1127/ M. 5 Temmuz 1715).

duyla on üç tanesi seçilmiş ve bu on üç defter içerisinde yer alan 43 cinayet vakası incelenmiştir. Osmanlı mahkemelerinin cinayet vakalarını kaydetme tarzının Mardin'de de değişim göstermeden uygulandığını görmekteyiz. Vaka eğer şehir merkezinde ise kadı, daha uzak bir yerde ise bir naip görevlendirilmektedir. Olayın mahkemeye intikali maktul veya maktullerin vârislerinin şikâyeti ile olabileceği gibi kamu davası şeklinde de olabiliyordu. Mahkemede genellikle varsa maktullerin yakınları ve üzerine suç isnat edilen kişi veya kişiler yer almaktadır. Öncelik suç isnadında bulunanlara verilmekte ve o kişiler olayın ne kadar zaman önce olduğundan başlayarak nerede, nasıl olduğunu anlatmakta veya suçladıkları kişi veya kişileri zikrederek olayın kendilerinden sorulmasını ya da olayın kayda geçirilmesini istemekte, zanlı durumunda bulunanlar ise ya olayı kabul yahut inkâr etmektedirler.

İncelememize konu olan Mardin şehrinde vuku bulan cinayet davalarında bazı noktalar dikkati çekmektedir. Örneğin cinayet olaylarının kadınlara nazaran büyük oranda erkekler arasında cereyan ettiği görülmektedir. Bir diğer dikkat çekici nokta olayların çok yoğun olarak kırsal kesimde meydana gelmiş olmasıdır. Şehir ile kırsal kesim arasındaki yaşam farkı göz önünde bulundurulursa bu durum olağan karşılanabilir. Planlı veya anlık bir şekilde gerçekleşen cinayet olaylarında kullanılan suç aletlerinin farklılık arz ettiği de görülmüştür. İnsanlar, böyle bir durumla karşılaştıklarında üzerlerinde taşıdıkları veya en hızlı şekilde ulaşabilecekleri aletleri tercih etmişlerdir. Her cinayetin bir nedeni vardır noktasından hareketle cinayet vakalarının nedenlerinde farklılıklar olduğu görülmüştür. En yaygın neden sınır ihlalleri ile haneye tecavüz karşısında nefsi müdafaadır. Bu nedenlerin dışında hırsızlık, gasp, arazi anlaşmazlığı, namus, kavgalar, hâl ve tavırlardan rahatsızlık gibi nedenler de sayılabilir.

İnsanlardaki şiddet duygusunun en üst düzeyde yansıması olarak kabul edilebilecek cinayet olayı aslında nedenleri itibariyle geçmişte de günümüzde de benzer şekilde cereyan etmektedir. Katil veya maktullerin profilleri ve kullanılan suç aletleri –az çok değişse de– göz önüne alındığında ilk insanlardan bu yana devam eden bir olgu ile karşılaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Mardin Şer'iyye Sicilleri 259, 251, 237, 203, 255, 248, 235, 201, 193, 208, 183, 195, 238, 242.
- Aydın, Suavi-Emiroğlu Kudret-Özel Oktay- Ünsal Süha, *Mardin Aşiret-Cemaat-Devlet*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001.
- Bingöl, Sedat, "Osmanlı Devletinde Tanzimat'tan Sonra Kriminal Kimlik Tespit Yöntemlerine Dair Notlar ve Belgeler", *Belleten*, c. LXXV, sy. 274, Aralık 2011.
- Ertaş, Mehmet Yaşar, "Tanzimat Döneminde Mardin ve Çevresinde Devlet-Aşiret İlişkileri", *Makalelerle Mardin I*, (Haz. İbrahim Özcoşar), İstanbul 2007.
- Günay, Ramazan, *259 Numaralı Hicri 1006-1008 (Miladi 1598-1600) Tarihli Mardin Şer'iyye Sicilinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi*, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Diyarbakır 2002.
- Michaud, Yves, *Şiddet*, (çev. Cem Muhtaroglu), İletişim Yayınları, İstanbul 1991.
- Peirce, Leslie, *Ahlak Oyunları 1540-1541 Osmanlı'da Ayntab Mahkemesi ve Toplumsal Cinsiyet*, (çev. Ülkün Tansel), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2005.
- Tekdal, Danyal, *208 Numaralı Mardin Şer'iyeye Sicili (Metin Transkripsiyonu ve Değerlendirme)*, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Diyarbakır 2009.
- Üçok, Coşkun, "Osmanlı Kanunnamelerinde İslâm Hukukuna Aykırı Hükümler", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.III (1946).
- Yücel, Yaşar – Pulaha, Selami, *I. Selim Kânunnâmesi*, TTK, Ankara 1995.